

GUD ÄR KÄRLEKEN

Föredrag av Kjell Blücker vid Maria Regina Caelis höstkonferens i Uppsala, Birgittadagen 2006

"Back to basics", lyder ett gammalt slagord; i organisationssammanhang och med företagsekonomiska termer talar man understundom om behovet av att "koncentrera sig till kärnverksamheten". När vår påve offentliggjorde sin första encyklika, fick jag just känslan av att någon med fast och varlig hand lyft fram basen, kärnan i vår katolska kyrkas tro och liv. Många var det som spekulerade om vad påven först skulle ta till orda om. Skulle det bli en filosofisk traktat om relativismens avarter i postmodernismens tid? Var det en liturgireform som han skulle bereda marken för? Var det...? De flesta som spekulerade om påvens kommande jungfruencyklika lyfte fram teman som antingen avspeglade deras egen uppfattning om påvens teologiska profil eller deras egna älsklingsfrågor. I stället valde Benedictus något radikalt, i bemärkelsen att gå till roten (radix), och talar om fundamentet för vårt liv - kärleken: Gud som kärlek, Guds kärlek till oss och hans kärlek genom oss till varandra.

Benedictus XVI använder sig ofta av denna fördjupningens pedagogik. Han överraskar oss genom att på ett enkelt, men sofistikerat sätt ta oss med ett steg längre på vägen än vi kanske är vana vid. Denna pedagogik kan förstås ha sina faror, som i fallet med hans uppmärksammade tal i Regensburg häromveckan - det tal som utlöste sådan irritation hos många muslimer och som till och med utlöste våldsamheter från terrorister. När påven vill reflektera över nödvändigheten av att vi ser förnuftet som en gudomlig gåva till hjälp inte bara för att vi skall kunna förstå oss på skapelsen utan också för att vi skall nå fram till en grundläggande kunskap om Gud, fastnar man i en detalj i ett citat från en 700 år gammal debattör som man i hastigheten tror ger uttryck för påvens åsikt, när det i själva verket är tvärtom. Påvens pedagogik är johanneisk. Den borrar på ett till synes enkelt sätt, genom ett dialogiskt samtal, djupare och djupare och koncentrerar sig på det väsentliga, det basala. Låt oss idag efter enkel förmåga försöka att göra på samma sätt.

För två veckor sedan firade vi vårt pattocinium här i S:t Lars; vi firade vår skyddspatron Laurentius, diakonen som dog martyrdöden i Rom år 258. Andra läsningen i mässan på denna dag är hämtad ur Johannes första brev, välkända ord som passar osedvanligt väl in i firandet av denne martyr som särskilt vårdade sig om de fattiga. Johannes skriver:

Mina kära, låt oss älska varandra, ty kärleken kommer från Gud, och den som älskar Gud är född av Gud och känner Gud. Men den som inte älskar känner inte Gud, eftersom Gud är kärlek. Så uppenbarades Guds kärlek hos oss: han sände sin ende son till världen för att vi skulle få liv genom honom. Detta är kärleken: inte att vi har älskat Gud utan att han älskat oss och sändt sin son i världen som försoningsoffer för våra synder. Mina kära, om Gud har älskat oss så, måste också vi älska varandra. Ingen har någonsin sett Gud. Men om vi älskar varandra är Gud alltid i oss, och hans kärlek har nått sin fullhet i oss. (1 Joh. 4:7-12)

Orden är välkända, men får som Guds ord en särskild kraft när det talas in i människors konkreta vardagsfarenhet. Vi hör olika saker. Vi drabbas och välsignas på olika sätt. Några känner kanske till den lundensiska poeten Majken Johansson. Hon gjorde lysande debut på 1950-talet och levde ett på många sätt

självförbrännande liv, och uppfyllde de vanligaste fördomarna om hur en modern poet framlever sina dagar med droger och cynismer. Hon beskriver, vill jag minnas i boken Andens undanflykt, hur hon i ett sammanhang hör ovanstående ord och hur frasen "Detta är kärleken: inte att vi har älskat Gud utan att han älskat oss..." etsar sig in i hennes sinne. Detta att Gud älskat och älskar först, före oss, av nåd, blir hennes Damaskusupplevelse, som får allt att falla på plats. Och hon lämnar småningom sitt akademiska och litterära liv för ett livslångt engagemang i Frälsningsarmén.

Jesus gör kärleken till det förnämsta av buden och aposteln Johannes förmedlar Jesu ord till oss: "Ett nytt bud ger jag er, att ni skall älska varandra". Goh. 13:34, jfr 2 Joh.) Hur är detta möjligt? Kan kärleken vara ett krävande bud? Är inte det en motsägelse? Är inte kärleken sammankopplad med frihet? Majken Johansson upplever just det som påven skriver i sin encyklika: budet om kärleken blir "överhuvudtaget endast möjligt därför att det inte bara är ett krav. Kärleken kan 'påbjudas', vara ett 'påbud' därför att den först blivit oss given." (§ 14) Kärleken är nåd, gratis, fritt given. 'Kärleken som ett påbud' blir en paradox - något i förstone motsägelsefullt, men vid närmare betraktande upplöses denna motsägelsefullhet och vi hittar en djupare sanning. Den sanning som vi så småningom skall se formuleras som dårskap. Längre fram i sin encyklika skriver påven om hur kärlekshistorien mellan Gud och människa leder till att "viljans gemenskap växer till i tankens och känslans enhet". "Guds vilja blir för mig inte längre en främmande vilja, som utifrån ålägger mig bud, utan den är min egen vilja, ur erfarenheten att Gud för mig, i verkligheten är mig närmare än jag är nära mig själv". (§ 17)

Majken Johansson var och förblev alkoholist. Hennes fysiska törst och drogbegär såg hon som tecknet på den djupare törst som finns hos alla, alltid och över allt. Den är en törst som är outsläcklig eftersom den endast har sin tillfredsställelse i något som är oändligt, och det är kärleken, Gud som är kärleken. Om denna grundläggande utgångspunkt för det mänskliga livet har den nicaraguanske trappistmunken Ernesto Cardenal skrivit en brinnande inledning till sin En bok om kärleken:

"I alla människors ögon bor en längtan, som inte kan stillas. Människor av alla raser, barn och gamla, mödrar och älskande kvinnor, poliser och tjänstemän, äventyrare och mördare, revolutionärer, diktare och helgon, alla har de i sin blick djupt inne i sin pupill samma gnista av outsläcklig längtan, samma hemliga eld, samma bottenlösa djup, samma oändliga törst efter lycka och glädje, efter att äga utan slut. Denna törst, som alla varelser känner och om vilken det också talas i liknelsen om den samaritiska kvinnan vid brunnen, är kärleken till Gud.

För denna kärleks skull begås alla brott och utkämpas alla krig; för dess skull älskar och hatar människorna varandra. För denna kärleks skull bestiger man berg och utforskar havets djup, härskar man och intrigerar, bygger och skriver, sjunger, gråter och älskar. All mänsklig aktivitet, även synden, är ett sökande efter Gud. Dock söker man honom oftast där han minst står att finna." (s. 11f)

En annan person hör i denna text från aposteln Johannes något annat, något som griper in i hans eget liv: "Mina kära, om Gud har älskat oss så, måste också vi älska varandra." Det finns ett gripande avsnitt i påven Benedikts encyklika (§ 24) som handlar om en man som hör dessa ord och ser diskrepansen, den enorma skillnaden mellan det liv som hans bekännande kristna omgivning lär och det liv som de lever. Därför tar han - till synes - helt avstånd från den kristna tron.

Mannen hette Flavius Claudius Iulianus, för oss känd under namnet Julianus Apostata, avfällingen. Han var romersk kejsare på 300-talet, brorson till Konstantin den store. Julianus upplevde redan som sexåring att hans far och ett antal släktingar mördades. Dessa brutala attentat tillskrev Julianus "med rätt eller orätt", påpekar påven i sin encyklika, sin kusin kejsar Constantius som utgav sig för att vara en hängiven kristen bekännare och som kom att ansvara för Julianus uppfostran. Denne kejsare avrättade så småningom också Julianus bror Gallus, men upphöjer Julianus till härförare. Längre fram kommer Julianus själv att bli kejsare. Den kristna tron blev för denne romerske ädling på detta sätt, säger vår påve Benedictus, "en gång för alla diskrediterad". Som kejsare beslutar sedan Julianus att återupprätta den gamla romerska religionen, i en reformerad form inspirerad av de etiska delarna av den kristna tron och den kyrkliga organisationen. I ett av sina många bevarade brev säger han att det enda bestående intryck som hans kristna uppfostran lämnat kvar hos honom var den kristna kyrkans kärleksverksamhet. Påven skriver vidare: "Därför var det en avgörande punkt i [Julianus] nya hedendom att, vid sidan av Kyrkans karitativa verksamhet, ställa en likartad aktivitet i hans religion. [- -] Man måste göra det samma som de [kristna] och även överträffa dem. På detta sätt bekräftade alltså kejsaren att den praktiserande kärleken, caritas, var ett avgörande kännetecken för den kristna församlingen." Så långt påven.

"Mina kära, om Gud har älskat oss så, måste också vi älska varandra." Dessa ord måste ha upplevts som den totala motsatsen mot det som Julianus upplevde i sin egen mörka familjehistoria. Paulus skriver frimodigt om sig själv att han är en kristusdoft (1 Kor. 2). Och i samma andetag skriver han till och om sina kristna medbröder och -syster i Korint: "Det är ju uppenbart att ni är ett brev från Kristus, utskrivet av mig, inte med bläck utan med den levande Gudens ande, inte på tavlor av sten utan i era hjärtan, på tavlor av kött och blod." Evangeliet tar gestalt genom oss, det förmedlas genom våra liv. Den heliga Birgitta, vars kanonisationsdag vi firar idag, och den birgittinska traditionen har återanvänt ett före henne flitigt citerat visdomsord "Vi förvandlas till det vi älskar". Tecknet på Guds existens och kyrkans sanna väsen uppenbaras när vi ser, erfar och gestaltar kärleken. Denna kristusdoft gick tragiskt nog Julianus näsa förbi.

Kärleken tar konkret gestalt samtidigt som vi ibland har svårt att ta på den, ringa in den, fånga den i ord. Vi ska dock inte bli så pessimistiska som den gamle 1600-talsförfattaren Francois de La Rochefoucauld som i en av sina sentenser säger "Det är med kärleken som med spökena: alla talar om dem men ingen har sett dem". Snarare är det som aposteln Johannes skriver. "Vinden blåser vart den vill, och du hör den blåsa, men du vet inte varifrån den kommer eller vart den far. Så är det med var och en som fötts av anden" - av kärlekens ande (Joh. 3:8).

Vi skulle kunna fortsätta med att rada upp exempel ur helgonens liv på deras reflektion över kärleken väsen och hur den tar konkret gestalt i deras liv. Men i det följande skulle jag i stället vilja fortsätta med att följa tre andra spår som jag tror leder oss in i förståelsen av kärlekens mysterium: det handlar då om evangeliets dårskap, treenighetens rörelsemönster och den glömda vägen.

I. Låt oss börja i Guds kärleks dårskap. Jag läste för 30 år sedan en artikel i Cistercian Studies även av Ernesto Cardenals medbröder, vars namn jag glömt. Däremot etsade sig en formulering för alltid fast i mitt minne. Trappistbrodern skrev: "There must be some element of madness in our lives" (Det måste finnas

ett stycke galenskap/dårskap i våra liv.) Dessa ord grep mycket starkt tag om min person och mitt tänkande och gav för all framtid perspektiv både bakåt och framåt i mitt liv.

Jag minns mycket tydligt min egen irritation som mellanstadieelev, när jag å ena sidan hörde sådana evangeliets berättelser som den om den förlorade sonen, vilken jag då tyckte var helt absurd i sitt ringaktande av den rättfärdige hemmasonen och det galna i faderns handlingssätt. När jag sedan å andra sidan hörde fröken, som jag för övrigt uppskattade mycket, oftast omtolka berättelserna i moraliserande anda, bryta udden av berättelsernas utmaning och så förvandla evangeliet till utsagor som handlade om att vara snäll, blev saken inte mycket bättre. "Att vara snäll", denna förfärliga levnadsregel. Å ena sidan religiösa berättelser som på ett absurt sätt talar om en barmhärtighet som är naivt oklok, orättvis och lättsinnig; å andra sidan tappra folkskolelärarinneexegetiska varianter på att försöka baka ut en enkel moralkaka ur denna surdeg. Så framstod det kristna budskapet som ett osammanhängande sammelsurium för gossen.

Vår katolska tro har en hög uppskattning av förnuftet, men i den kristna kärlekstanken finns det något överbjudande, något som går utöver det som är rimligt, skäligt, förnuftigt och beräkningsbart. Vi påminner oss Bergspredikans ord: Vi skulle inte bara följa med en mil om vi är tvingade därtill, utan gå två. Vi lämnar inte bara skjortan ifrån oss om någon kräver det utan manteln också. Vi skulle be för dem som förföljer oss, ja till och med älska våra fiender, säger Jesus (Matt. 5). Vi skulle alltså inte bara göra det som på oss ankommer utan också det som inte ankommer oss att bjuda på.

Den helige Josemaria Escriva de Balaguer, grundaren av Opus Dei, skriver i sin predikosamling Kristus går förbi: "Om vi talar i mänskliga ordalag, skulle vi kunna säga att Gud går till överdrift, för han begränsar sig inte till vad som skulle vara väsentligt eller oundgängligt för att frälsa oss, utan går långt utöver detta. Den enda norm eller måttstock vi kan använda oss av för att bedöma, eller försöka förstå, detta Guds handlingssätt, är insikten om att hans handlande är måttlöst: att förstå att hans handlande har sitt ursprung i en vanvettig kärlek som får honom att anta vårt kött och axla tyngden av våra synder." (nr 144)

I detta perspektiv kan vi förstå många av Jesu liknelser: exempelvis den om den förlorade sonen, som jag redan antytt. (Luk.15) Det är inte endast den förmenta orättvisan i behandlingen av den yngre och den äldre sonen som är frapperande. Med en viss generositet kan vi förstå att faderns ord till den äldre sonen "Mitt barn, du är alltid hos mig och allt mitt är ditt" uppväger den extrema storsinnetheten som han visar mot den ångrande syndaren, den yngre sonen. Vad som framför allt är absurt är den lycklige fadern i denna berättelse. Han som tappar vett och sans och känslan för sin värdighet. Det blir upp- och nedvända världen, när den orientalske fadern stiger upp, springer fram och omfamnar sin son i stället för att invänta sonens botfärdiga krälände i stoftet.

På samma sätt med det förlorade färet: Vilken fårskalle lämnar de nittio nio fåren i den farofyllda öknen för att uppsöka det enda förlorade. Jo, givetvis den som älskar omåttligt mycket, han eller hon gör så. Kärleken blir så gränsöverskridande att Jesus kan utmana sina lärjungar med orden "Den som älskar far eller mor mer än mig, han är inte värd att tillhöra mig, och den som älskar son eller dotter mer än mig, han är inte värdig att tillhöra mig". (Matt. 0:37)

När Paulus presenterar sin "dårskapens teologi" i 1 Korintierbrevet är det inte en filosofisk diskussion han för. Han vill säkerligen inte underkänna människans

förnuft, men för att beskriva Guds kärlek räcker inte den positiva skalan till. "Om jag delar ut allt vad jag äger och om jag låter bränna mig på bål [ja, korsfästa mig] men saknar kärlek, har jag ingenting vunnit", säger han senare i detta brev. Kärleken är det största och den lidande kärleken, den som uthärdar allt är det största. Det största tecknet på detta är korsets mysterium.

Talet om korset är en dårskap för dem som går förlorade, men för oss som räddas är det en Guds kraft. Det står skrivet: Jag skall göra slut på de visas vishet, och de förståndigas förstånd skall jag utplåna. Var finns nu de visa, de skriftlärdade och denna världens kloka huvuden? Har inte Gud gjort världens vishet till dårskap? Ty eftersom världen, omgiven av Guds vishet, inte lärde känna Gud genom visheten beslöt Gud genom dårskapen i förkunnelsen rädda dem som tror. Judarna begär tecken och grekerna söket vishet, men vi förkunnar en Kristus som blivit korsfäst, en stötesten för judarna och en dårskap för hedningarna, men för de kallade, judar som greker, en Kristus som är Guds kraft och Guds vishet. Guds dårskap är visare än människor och Guds svaghet är starkare än människor. (1 Kor. 1:18-25)

I den rysk-ortodoxa traditionen har kallelsen till att bli den "dåre för Kristi skull" funnits länge. Somliga kulturanalytiker menar att den ryska kulturen fortfarande är besjälad av denna tradition, understundom i sekulariserad form. Det handlar om att på ett extremt provocerande sätt utmana sin omgivnings praktiserande av den kristna tron genom uppseendeväckande, fränstötande och brutala handlingar, för att i och på sin omgivning pröva halten och djupet i den kristna tron. Står man ut med dessa besvärliga människor, provas och luttras den mänskliga kärleken.

II. Så skulle vi reflektera något om treenighetens rörelsemönster. Gud är kärlek. För att gestalta kärleken behövs åtminstone tvåfald, men egentligen mångfald. Tecknet på kärleken är törst och längtan efter den andra, efter de andra. Hur långt bort vi än kommer från Gud, livets källa och upphov, finns denna otillfredsställbara längtan kvar i oss. Hur långt bort vi än kommer från Gud finns minnet av denna ur-längtan kvar som ett rop i vårt inre. Denna grundrörelse mot den andre finns inskrivet i vårt väsen. Människan är en dialogisk varelse som söker sig mot de andra. Det är som påven Johannes Paulus II så vist skriver i den stora encyklikan om ekumeniken *Ut unum sint* (Att de alla må bli ett), att dialogen som fenomen inte är ett stadium som människan kommer att kunna övervinna, eftersom den är inskriven i hennes eget väsen. Vi har ständigt behov av de andra för att förverkliga oss själva. Vi är sociala varelser. Som vi märker strävar vi i kärleken efter att förenas med de andra. För kärleken krävs alltså mångfald, och samtidigt är kärlekens mål enhet. Så är det också i Gud, där finns mångfald i form av trefald, som strävar mot treenighet. Och eftersom Guds relationer är perfekta relationer skapar de också en perfekt enhet och ger i respekt för integriteten hos de andra maximalt Utrymme för var och en.

Den treenige Guden har beskrivits med många bilder för att fånga spänningen mellan enhet och mångfald. Många bilder reducerar den helige Ande till att endast bli ett abstrakt uttryck för relationen mellan Fadern och Sonen. Det finns ett uttryck som användes av de grekiska kyrkofäderna som i stället beskriver rörelsen i de relationer som finns i treenigheten - perichoresis, att vandra omkring. Det är just denna fria och obehindrade rörelse som de älskande uttrycker. Somliga har i samtiden använt bilden av Gud som en böljande dans som knyter ihop personerna

i en enhet men med individuella uttryck.

När vi ser på den mänskliga kärleken anar vi den gudomliga. Vi ser hängivenheten. Vi ser viljan att göra allt för den andra. Något av djupet i Guds kärleks mysterium kan vi ana, när vi betänker att treenighetens kärleksfulla relationer mellan Fadern, Sonen och den heliga Anden skulle kunna vara lika starka, lika öppna, lika jämlika och förtroendefulla som vi kan tänka oss att den ideala kärleken och passionen mellan två människor är. Eftersom både öppenheten och respekten mellan personerna i treenigheten är så total, blir enheten och mångfalden lika starka brännpunkter i den gudomliga ellipsen. Det är då inte så svårt att ta till sig den underbara sanning som den helige Augustinus en gång formulerade: Gud älskar oss alla med en lika stor kärlek som funnes bara en enda av oss.

I Gud finns en oändlig gåva, eller snarare tre personer som är oändliga gåvor till varandra. Eller som barnet i undervisningen här i S:t Lars sade för några år sedan: "Det där med treenigheten är väl ganska lätt att förstå: om alla ger allt så får ju alla allt!" Det mest fantastiska med dessa gåvor är att de blivit synliga för oss genom Jesus Kristus. "Ty Gud beslöt att låta all fullhet bo i honom." (Kol. 1:19)

III. Låt oss till sist något betrakta denna Guds gåva till oss: Han som är vägen, sanningen och livet, Han som uppenbarar kärleken och inbjuder oss till att följa honom på Hans väg, som är den smala vägen. I Thomas a Kempis Om Kristi efterföljelse konstateras i kapitlet "Om de få som älskar korset" att "Jesus har många som älskar hans rike i himmelen, men få som bär hans kors". Att leva med motgångar och smärta är en naturlig del av det kristna livet, ty "i kärleken lever man ju inte utan smärta". (III: 5:33) Trots denna smärta kan det älskande hjärtat glädja sig åt att njuta av "ömt samspråk, välkommen tröst, stor frid och förunderlig förtrolighet". (III: 1:7)

Gud vill förvisso ge oss allt gott: Guds gåvor äro till för Guds barn!, som det brukar heta. Givetvis är det inget fel på framgång, hälsa, skönhet och välbefinnande. Men samtidigt påminner Paulus om "en väg som är överlägsen alla andra" (1 Kor 12:31), nämligen kärlekens väg. När han beskriver denna väg ser vi att den utmärks av tålmod, godhet, hopp, uthärdande och offer. "Det intet finns som icke vinnas av kärleken som lider", skaldade Erik Gustaf Geijer. Kan vi säga att den kristna tron är en framgångsteologi? Jovisst, men en framgångsteologi som bygger på en sorts "motgångs teologi".

Författaren Sven Stolpes har i sin tyvärr bortglömda essäsamling Den glömda vägen (1949) aktualiserat dessa perspektiv, inte minst i sitt kapitel om Therese av Lisieux. Här blir den medelklassmässiga kristendomen utmanad i sin dåförtiden uddlösa bekvämlighet och i sin nutida upplevelsekonsumism och må-bra-religiositet.

Vi känner till Thereses teologi om "de tomma händerna". Om vi har något att ge, vill Gud att vi skall ge allt av fullt hjärta "inte av tvång", som Paulus skriver, "ty Gud älskar en glad givare". Redan som sextonåring kan Therese skriva: "Vilken gudomlig kärlek visar han mig inte, genom att han inte tillåter, att jag blir erövrad av någonting som tillhör denna jorden! Han vet mycket väl, att om han bara skänkte mig skuggan av lycka, så skulle jag fästa mig vid den med hela mitt hjärtas energi och kraft; därför förvägrar han mig denna skugga... Han föredrar att lämna mig i mörkret framför att skänka mig en falsk ljusstrimma, som

inte vore av honom!" Denna erfarenhet blir för henne inledningen till hennes särskilda kallelse att offra allt för att Guds kärlek skulle kunna strömma in i henne och ut i världen.

Här handlar det förstås inte om att uppsöka lidanden, eller än värre att åstadkomma lidanden. Therese är mycket medveten om detta. "Jag skulle inte kunna be Gud om större lidanden. Om han ökar dem, skall jag uthärda dem med glädje, därför att det är han, som sänder dem. Men om jag bad om dem, skulle det vara mina egna lidanden, och då skulle jag få bära dem själv; och jag har aldrig kunnat göra något av egen kraft." Det handlar om att som aposteln Paulus skriver "fullborda det som fattas i Kristi lidanden" (Kol. 1:24).

Landar vi slutligen i det som måhända är bland det svåraste för oss människor: att acceptera de omständigheter som ges oss och börja vårt samarbete med den gudomliga kärleken där. Att inte leva i en tänkt situation utan i nuets realiteter. Teresa av Calcutta återvände ofta till detta och gjorde bevisligen något av denna sin insikt.

Till sist vill jag bara försöka peka på ett genomgående drag i det jag sagt: Kärleken är och bidrar till öppenhet. Guds kärleks dårskap innebär öppenhet för att överskrida gränserna för det som är skäligt, rimligt, förnuftigt och beräkningsbart. För att omfatta allt måste Guds kärlek, den stora barmhärtigheten, sträcka sig bortom det vardagliga förnuftets gränser. Den sträcker sig ända fram till ett kors, där den sträcker ut sina armar i förtvivlan, men i en förtvivlan som genom sin totala hingivelse i påskens ljus förvandlas till en inbjudan till efterföljelse för att världen skall räddas.

Denna öppenhet, denna dialogiska struktur, är inskriven i Guds eget väsen. Gud är en totalt öppen gemenskap, där delarna inte förlorar sin personliga karaktär genom denna sin öppenhet. Till denna dialogiska öppna livsstil bjuder Gud in oss, till kärlekens "övermåttan härliga väg". När vi börjar gå den vägen så händer något med oss: det som den helige Benedictus av Nursia talar om i slutet av Prologen till sin regel: hjärtat vidgas. "Framskrider man", säger han, "på denna livsväg och i tron, vidgar sig hjärtat, och man löper Guds buds väg i kärlekens outsägliga sötma."